

A jövővel kapcsolatos aggodalom és a klímaváltozással kapcsolatos attitűdök hatása a gyermekvállalási tervekre – egy kvalitatív kutatás tükrében

The impact of future concerns and climate change attitudes on childbearing plans – a qualitative study

Bognár Adrienn¹

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.17007>

Beérkezés: 2024. 08. 28.

Átdolgozott változat beérkezése: 2025. 01. 07.

Elfogadás: 2025. 03. 20.

Összefoglaló: A cikk egy 2024 tavaszán félig strukturált interjúkkal végzett kutatás eredményeit mutatja be, árnyalva ezzel a nemzetközi és hazai kutatási eredményeket. A vizsgálat célja a válaszadók jövőre vonatkozó aggodalmainak, klímaattitűdjeinek feltárása, és ezek gyermekvállalási tervekre vonatkozó hatásának vizsgálata volt. A célok között szerepelt továbbá annak feltérképezése is, hogy a kérdezettek hogyan értelmezik a klímahelyzet figyelembevételét a gyermekvállalás terén.

Az eredmények szerint spontán kérdéseknél kevésbé merült fel az interjúalanyokban a klímaváltozás kérdése. Legtöbben anyagi helyzetük miatt aggódnak, a klímahelyzetért pedig ugyanannyian fejezték ki aggodalmukat, mint a hazai politikai helyzet miatt. Konkrét rékérdezés után jelentős többségben negatív érzést regisztráltunk a klímaváltozás iránt –, elsősorban szorongást. Az anyagi bizonytalanság miatti aggodalom, a politikai helyzet miatti szorongás és a klímaaggodalom többnyire együtt járnak. A következő generációnak legtöbben negatívabb jövőt jósolnak, de sokan reményüket fejezték ki valamilyen kompenzáló hatás megjelenése iránt, főként a technika fejlődésében és a magas fokú adaptálódásban bíznak a válaszadók. A klímaváltozás fenyegető hatásai miatt kialakuló szorongást legtöbben valamilyen elhárító stratégiával oldják.

A mintába került válaszadók többsége szeretne gyermeket vállalni, többen pedig bizonytalanok még ebben a kérdésben. Spontán kérdésre csak néhányan említették a klímahelyzetet a reprodukciós döntést befolyásoló tényezőként. Direkt rákérdezés után az interjúalanyok jelentős többsége azon az állásponton volt, hogy a gyermekvállalásnál figyelembe kell venni a klímaváltozás kérdéskörét. Voltak válaszadók, akik a túlnépesedés vagy a leendő gyermekek ökológiai lábnyomának, sorsának szempontjából közelítettek a kérdéshez, és többen a környezettudatosságra nevelés szempontját hangsúlyozták. A válaszadók jellemzően sem a gyermekszám csökkentését, sem a gyermektelenséget nem tervezték a klímaváltozás hatásainak következtében.

1 Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Társadalom- és Média tudományi Intézet, Szociológia Tanszék, e-mail: bognar.adrienn@pte.hu

Kulcsszavak: klímaszorongás, gyermekvállalás, jövőkép

Abstract: The article presents the results of a semi-structured interview research conducted in the spring of 2024, thus enhancing the international and national research findings. The study aimed to explore respondents' concerns about the future, their climate attitudes, and their impact on their plans for having children, and to explore how respondents interpret the climate context in relation to having children.

The results showed that the issue of climate change was less likely to be raised by interviewees in spontaneous questions. Most respondents were concerned about their financial situation and many of them expressed concern about the climate situation and the political situation at the country. When asked specifically about their feelings, a significant majority of respondents had negative feelings - mainly anxiety. Worry about financial insecurity, anxiety about the political situation and climate anxiety often go hand in hand. Most people predict a more negative future for the next generation, but many expressed hope for some compensatory effect (technological development, adaptation). Most people have some strategy to deal with anxiety about the threat of climate change.

Most respondents in the sample want to have children, while many are still undecided. When asked spontaneously, only a few respondents mentioned climate as a factor influencing their reproductive decisions. When asked directly, the vast majority of interviewees were of the opinion that climate change should be taken into account when considering having children. There were respondents who approached the issue from the perspective of overpopulation, the ecological footprint of future children, or the life of future children, and many emphasized the aspect of environmental education. Respondents are neither planning to reduce the number of children nor to have fewer children because of climate change.

Keywords: climate change, childbearing, vision for future

Bevezetés

A klímaváltozás a világ minden térségét érinti, különböző mértékben. Nem csupán a természetre gyakorol jelentős hatást, hanem a társadalmakra és a gazdaságra is. Az emberekre közvetett és közvetlen módon is hatással van, egészségünket is több szempontból fenyegeti: a fizikain kívül a mentális és pszichés egészségünk is veszélybe kerülhet (Corfee-Morlot–Maslin–Burgess 2007, Watts et al. 2015, Usher–Durkin–Bhullar 2019). Fontos vizsgálni azokat a klímaérzelmeket, amelyeket átélhetünk, mert közvetlen vagy közvetett hatással lehetnek jövőbeli viselkedésünkre, terveinkre (Kegyes 2023), így a gyermekvállalási hajlandóságra is. A klímaválság fenyegető tendenciái mellett a demográfiai válság is jelentős társadalmi-gazdasági probléma, éppen ezért fontos a két aspektus együttes vizsgálata.

Mentális egészségünkre és jövőbeli várakozásainkra eltérően hatnak a különböző ökoérzelmek,² például düh, büntudat, szégyen, szorongás, solastalgia (az élőhely állapotának romlása miatti szorongás és kétségbeesés), gyász (környezeti változás

2 A szakirodalom egy részében az „öko” illetve „klíma” előtagokat szinonimaként alkalmazzák, azonban sok helyen megjelenik ennek szétválasztása is (különösen az ökopszichológia területén végzett kutatások igyekeznek minél pontosabban megkülönböztetni a különböző érzelmeket) (Kegyes 2023). Ha megkülönböztetjük a két fogalmat, az elv az, hogy a klímaérzelem kifejezést csak a klímaválsággal összefüggő érzelmi jelenségekre értjük, míg az ökoérzelmek jelentésköre szélesebb, általánosabb, mindenféle környezetkárosodással összefüggő affektív jelenségre utalhat (Pihkala 2022).

miatti veszteség megélése) (Kegyes 2023). Az ökoszorongás (*eco-anxiety*) az ökológiai válság miatti stressz, aggodalom, bizonytalanság, félelem (Ágoston et al. 2022, Pihkala 2020, Hajek–König 2022). A klímaszorongás (*climate change anxiety, CCA*) a klímaváltozáshoz köthető érzelmek, a klímaváltozás hatásai miatt kialakuló szorongás, amely a tünetek széles skáláját eredményezi (Dodds 2021). A klímaszorongás komplex affektív jelenség, amelyhez hozzátartozik a félelem, a bizonytalanság, a kiszámíthatatlanság, illetve a kontrollálhatatlanság érzése is (Pihkala 2020). Ez a szorongás fakadhat az éghajlatváltozásnak az egyén jólétére gyakorolt közvetlen hatásaiból, a szélsőséges időjárási körülmények személyes tapasztalataiból, de a médiában megjelenő eseményekből vagy a témáról szóló társadalmi diskurzusból is (Clayton 2020, Ogunbode et al. 2022).

Egyes országokban jól azonosíthatóan megjelentek olyan csoportok (vagy akár csoportosulások, például az egyesült államokbeli *Conceivable Future*), amelyek tagjai a klímaszorongás hatására gyermektelenek kívánnak maradni vagy úgy döntenek, kevesebb gyermeket vállalnak annak érdekében, hogy csökkentsék a bolygó népességének ökológiai lábnyomát, a túlnépesedés és a túlfogyasztás problémáját (Dézma–Bigazzi 2020, Helm–Kemper–White 2021, Ojala–Bengtsson 2019, Nakkerud 2021, Holmes–Natalier–Pascoe Leahy 2023). A tudatos gyermektelenség okait vizsgáló szakirodalomban is megjelenik a túlnépesedés elkerülésének jelensége (Avison–Furnham 2015). A gyermekvállalási terveket úgy is befolyásolhatja a klímaszorongás, hogy a szülőképes korú felnőttek a leszámazottak bizonytalan jövője és a feltételezett rossz életkörülmények miatt nem vállalnak gyermeket (Arnocky–Dupuis–Stroink 2012, Helm–Kemper–White 2021). Ez utóbbi szempont eredeztethető a „halasztási átmenet” és *uncertainty* termékenységi elméletből, amely szerint a társadalmi és gazdasági bizonytalanság alacsonyabb reprodukciós rátához vezethet, illetve a halasztás a reprodukciós és egyéb döntések esetében egyaránt racionális válasz a bizonytalanságra (Spéder 2019, Blossfeld–Mills–Bernardi 2006). Ezen elméletekből kiindulva feltételezhetjük, hogy a klímaváltozás bejósolhatatlan gazdasági, társadalmi, természeti hatásai miatti bizonytalanság is hathat a termékenységi döntésekre.

Az európai országokban a téma fontosságához képest kevesebb vizsgálat készült arról, hogy befolyásolja-e a gyermekvállalási szándékot a klímaszorongás (De Rose–Testa 2015, Zimmermann et al. 2024, Szczuka 2022), különösen igaz ez Magyarországra, ahol a fenti kérdéskör vizsgálatának plusz színezetet ad a pronatalista családpolitika és ideológia (Szczuka 2022, Szalma–Szczuka 2024).

A hazai eredményeket illetően elmondható, hogy arról rendelkezünk kvantitatív adatokkal, hogy a magyar lakosságot mennyire nyomasztja a klímaválság. Több vizsgálat is készült ennek feltárására különböző életkori csoportokban. A 13–25 éves korosztály megközelítőleg kétharmada nyomon követi a klímaváltozás kérdését, foglalkozik vele, nagy jelentőséget tulajdonít neki. Harmaduk számukra a klímaválság a legfontosabb kérdés. E korosztály klímaváltozás iránti érzelmeit a félelem és tehetetlenség jellemzi. Közel kétharmaduk szorong, aggódik, negyedük (27

százalék) úgy, hogy ez a szorongás meghatározó az életében. Közel 80 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy jövőbeli terveit valamilyen módon befolyásolja a klímaválság miatt aggodalom (Publicus Research 2022). A Magyar Ifjúság 2020 adatbázisából nyert eredmények szintén erős klímaváltozás miatt aggodalmat tükröznek a 15–29 évesek körében: az adatok szerint a fiatalok számára a klímaváltozás az egyik legaggasztóbb dolog, a rangsorban ez áll a második helyen az aggodalomra okot adó tényezők között.³ A felnőtt lakosság körében készült kutatások adatai is magas klíماغgodalmat tükröznek (KINCS 2020, ESS 2020–22, Eurobarometer 2021). A European Social Survey kutatássorozat 2016–17-es, illetve 2020–22-es adatai emelkedő tendenciát tükröznek a klímaszorongásban: a 2016–17-es hullámhoz képest 20–22-re minden európai országban, így Magyarországon is jelentősen (16 százalékponttal), 90 százalékra emelkedett a klímaváltozás miatt aggódók aránya.

Arról azonban kevés hazai adatunk van, hogy ez a nagymértékű klímaszorongás befolyásolja-e, s ha igen, miként, a jövőre vonatkozó várakozásokat, jövőbeli terveket, köztük a reprodukciós döntéseket.

Jelen tanulmány egy 2024 tavaszán végzett kvalitatív kutatás egye eredményeit mutatja be. Kutatásomban a válaszadók jövőre vonatkozó aggodalmait, gyermekvállalási terveit vizsgáltam, majd ennek lekérdezése után (annak érdekében, hogy a válaszadók jövőképét befolyásolásmentesen ismerhessük meg, a klímaváltozásra vonatkozó kérdések az interjúszempontsor későbbi részébe kerültek) a klímaváltozás iránti érzéseket, vélekedéseket, attitűdöket, a negatív hatás csökkentését célzó cselekvésről és az ebben kompetens szereplőkről való vélekedéseket igyekeztem feltárni. Ebben a cikkben a klímaváltozással kapcsolatos attitűdök, a jövővel kapcsolatos aggodalmak és a gyermekvállalási tervek összefüggéseit vizsgálom.

A kvalitatív módszerrel végzett kutatás egyik fő célja a meglévő hazai és nemzetközi eredmények árnyalása volt. Azt igyekeztem feltárni, hogy a jövőről szóló kérdésekbe beleszövik-e a válaszadók a klímaváltozás kérdéskörét, hogy a klímaattitűdök és a jövőre vonatkozó elképzelések hatnak-e a gyermekvállalási terveikre, s ha igen, miként. Igyekeztem feltárni továbbá, hogy a válaszadók hogyan értelmezik a klímahelyzet figyelembevételét a gyermekvállalás terén. A kutatási célok között szerepelt azoknak a „védőfaktoroknak” az azonosítása, amelyek a klímaszorongás ellenére a gyermekvállalás melletti döntésre sarkallnak.

A klímaváltozással kapcsolatos attitűdök gyermekvállalásra gyakorolt hatásának nemzetközi és hazai trendjei

A nemzetközi szakirodalom többsége négy dimenzióban tárgyalja a klímaváltozással kapcsolatos attitűdök gyermekvállalásra gyakorolt hatását: a gyermekvállalás túlnépesedésre, túlfogyasztásra való hatása, a gyermekek ökológiai lábnyoma, a

3 A klímaváltozás miatti félelmet csak egy világválság kirobbanása okozta aggodalom előzi meg, ami nem meglepő, hiszen 2020-ban történt az adatfelvétel, a Covid-járvány kirobbanásának évében.

gyermek jövője miatti aggodalom, illetve az élelmezési, megélhetési megfontolások gyermekvállalás esetén⁴ (Dillarstone–Brown–Flores 2023).

Karuga és munkatársai (2022) szerint a gyermektelenséget tervezők között magasabb azok aránya, akik úgy vélik, hogy a klímaváltozást figyelembe kell venni a gyermekvállalás során. Hasonlóképpen a Helm és munkatársai (2021) által készített interjú vizsgálat és a cikkekhez fűzött olvasói kommentek tartalomelemzése azt mutatta ki, hogy a gyermektelenség választásában szerepet játszik a bolygó védelme, az ökológiai lábnyom és a túlnépesedés csökkentése, illetve megjelenik a következő generáció élete miatti aggodalom is. Bielawska-Batorowicz és munkatársai (2022), valamint Smith és szerzőtársai (2023) arra az eredményre jutottak, hogy a klímaszorongás és a halálfélelem is hatással van a gyermekvállalási tervekre. Nakkerud (2021) interjú kutatása szintén arra világít rá, hogy a gyermekek ökológiai lábnyoma miatti aggodalom, illetve a bizonytalan jövő egyaránt befolyásolja a reprodukciós döntéseket. Generációs különbségek is megfigyelhetők a nemzetközi adatokban: a fiatalabb korosztályt magasabb arányban jellemzik a negatív klímaérzelmek (Hickman et al. 2021).

Az Egyesült Államokban Rackin és munkatársai (2022) 2005 és 2019 között 12. osztályos tanulók reprezentatív mintáján mérték fel, hogy a környezettel kapcsolatos attitűdök hogyan függenek össze a gyermekvállalási szándékkal. Az eredmények azt mutatták, hogy a negatív klímaérzelmek csökkentették a termékenységi szándékot, de a hatást erősen mérsékeltek a politikai és vallási meggyőződések.

Dézma és Bigazzi kutatása 2015 és 2018 közötti nyilatkozatokat vizsgálta a tartalomelemzés módszerével, amelyek a *Conceivable Future* nevű csoportosulás tagjaitól származnak. Ez egy olyan szerveződés, amelynek tagjai a gyermektelenséget fontolgatják a klímaváltozás hatásai miatt. A kutatás az általuk osztott reprezentációs mezőt igyekezett feltárni. Eredményeik szerint a nyilatkozatokban nagyfokú ellentmondásosság található, amely mögött képlékeny, kialakulatlan tudás áll, a gyermektelenség vállalása a klímaváltozás hatására még egy új reprezentációs mező. A nyilatkozatot tevők többsége egyéni szintről, a gyerekvállalás témaköréből közelített a kérdéshez és ehhez kapcsolta a kollektív szintet, a klímaváltozás kérdését. Főleg egyéni döntésnek tartják a gyermekvállalás kihagyását, de kollektív érdekek is vegyülhetnek ebbe a döntésbe. A gyerekekről való lemondás az inkább negatívnak prognosztizált jövőképpel függ össze (Dézma–Bigazzi 2020).

Kanadában az elmúlt évtizedekben több tanulmány vizsgálta a klímaváltozás miatti szorongás és a termékenység közötti összefüggést. Arnocky és munkatársai (2012) kanadai egyetemisták véleményét figyelembe véve arra jutottak, hogy a magasabb klímaszorongással jellemezhető emberek kevesebb gyermeket terveztek.

A nemzetközi adatok ellentmondást tükröznek, azaz a klímaváltozással kapcsolatos attitűdök és a reprodukciós döntések közötti kapcsolat iránya nem egyértelmű

4 Ez utóbbi főként Afrikában készült vizsgálatokban jelenik meg (Rosen et al. 2021, Rovin–Hardee–Kidanu 2013).

ezek alapján, bár több kutatási eredmény bizonyítja a klímaszorongás negatív hatását a gyermekvállalási szándékra (Dillarstone–Brown–Flores 2023). De Rose és Testa (2015) eredményei azt mutatják, hogy az EU27 20–45 éves mintáján a klímaszorongás és a termékenységi szándékok között pozitív hatás érvényesül, azaz a klímaváltozás miatt aggódó egyének több gyermeket terveznek. Ez arra enged következtetni, hogy a leendő szülők inkább aggódnak a változó éghajlat és annak hatásai miatt, jobban érdekli őket, hogy mi várható a jövőben. Az Eurobarometer adatai szerint is ellentmondásos eredmények születtek a visegrádi országokban (Szcuka 2022): Magyarországon és Csehországban azok, akik a klímaváltozást tartották a világ legsúlyosabb problémájának, nagyobb valószínűséggel vélekedtek úgy, hogy az egygyermekes család az ideális, míg Lengyelországban és Szlovákiában éppen ellentétes összefüggés volt megfigyelhető.

Price és Bohon (2019) amerikai reprezentatív mintán végzett tanulmánya a környezettel kapcsolatos attitűdök, a nemi szerepek és a gyermekek száma közötti összefüggés nemi jellegét vizsgálta. Eredményeik azt mutatják, hogy a több gyermeket nevelő nők kevésbé foglalkoznak környezeti problémákkal. A szerzők a hagyományos attitűddel, a nemi szereppel és a konzervatívabb világgéppel magyarázták a jelenséget (ami több gyermeket eredményez). A férfiak éghajlatváltozás miatti aggodalma nem változott a gyermekek számától függően e kutatás eredményei szerint.

A gyermekvállalásról, illetve annak elmaradásáról számos hazai szakirodalmi adat áll rendelkezésünkre. Magyarországon az alacsonynak mondható gyermekvállalási kedv, a vállalt gyermekek számának csökkenése, az első szülés idejének kitolódása, a társadalom elöregedése (Kapitány–Spéder 2021, KSH Gyorstájékoztató 2023) kiemelt szakmai és szociálpolitikai figyelmet kap. Arra vonatkozóan nincs hazai adatunk becslés szintjén sem, hogy a klímaváltozás miatti aggodalom milyen arányban játszik szerepet a tudatos gyermektelenség vagy a gyermekszám csökkentése melletti döntésben, az azonban feltételezhető, hogy egy szűk réteg veszi figyelembe a klímaváltozás kérdését a termékenyegre vonatkozó döntések során (Szalma–Szcuka 2024).

A gyermekszám csökkentése vagy a gyermektelenség választása legtöbb esetben több ok, esemény következménye (Szalma–Takács 2014, Nagy–Pári 2021), így feltételezhető, hogy a klímaszorongás reprodukciós tervekre való hatása sem különálló, más tényezőktől teljesen független tényező.

Szalma Ivett és Szcuka Júlia Borbála (2024) félig strukturált interjúkon alapuló kutatása arra az eredményre vezetett, hogy sokan az erős klímaszorongás ellenére sem változtatnak reprodukciós döntéseiken, de a mintában voltak olyanok, akik csökkentenék a tervezett gyermekszámot vagy alternatív utat választanának a gyermekvállalásra az klímaszorongás hatására. Az eredményeket a szerzők a pronatalista ideológia hatásának kontextusában tárgyalják. A vizsgálat rámutatott arra a jelenségre is, hogy vannak nők, akik elítélik azokat, akik a klímaváltozás következményei miatt nem terveznek gyermeket vállalni. Korábbi kutatások is kimutatták, hogy a gyermektelenséggel szemben hazánkban alacsony az elfogadási hajlandóság (Szalma–Takács, 2018.)

Látható tehát, hogy a klímaválsággal kapcsolatos attitűdök és a gyermekvállalási szándékra vonatkozó nemzetközi eredmények több esetben ellentmondást tükröznek, a hazai adatok pedig hiányosak.

A kutatás módszere

A kvalitatív módszerrel végzett kutatás egyik fő célja a hazai és nemzetközi eredmények árnyalása volt. A feltáró jellegű kutatás félig strukturált interjúk segítségével történt 2024 márciusa és májusa között Magyarországon. Az interjúkat a szerzőn kívül Zsinka Flóra,⁵ Kovács Vivien és Szakonyi Anikó⁶ készítették a PTE Kutatási Alap támogatásával. A próbainterjúk nem kerültek bele az elemzés tárgyát képező anyagokba, mert nagyobb módosítások is történtek a próbakérdés tapasztalatait figyelembe véve. A próbakérdés során, illetve a későbbiekben is kérdeztünk le olyan személyeket, akik aktív tagjai voltak, vagy jelenleg is azok valamilyen környezetvédelemmel foglalkozó szervezetnek, de ezek sem kerültek bele a jelen tanulmányban feldogozott interjúk közé, mivel jelen esetben a cél az volt, hogy egy általános kép rajzolódjon ki a klímaváltozással kapcsolatos attitűdök hatásait illetően. Természetesen nagyon fontos vizsgálni a klímaaktivisták, illetve a környezetvédelmi ügyekben elkötelezett személyek gondolkodását is, ez egy jövőbeli kutatás tárgyát képezheti.

20 és 35 év közötti fiatalokkal készítettük az interjúkat, és összesen húsz interjú került a mintába. Az életkori meghatározás indoka az volt, hogy az ifjúságkutatásban megszokott 15–29 évesek mintáját „toljuk el” az átlagos gyermekvállalási időszak irányába. A mintába 5 férfi és 15 nő került, közülük 10 legfeljebb középfokú, 10 felsőfokú végzettségű. A településtípus szerinti megoszlásról elmondható, hogy 9 nagyvárosi, 1 kisvárosi, 2 falun élő és 8 fővárosi válaszadó került a mintába az ország különböző településeiről. A mintába került válaszadók közül egy főnek volt gyermeke. A mintába hólabda mintavételi móddal kerültek a válaszadók, az első válaszadókat a demográfiai ismérvek alapján kényelmi mintavételi móddal (egyszerűen elérhető alanyok) választottuk, ezt követően ők ajánlottak az adott életkori kritériumnak megfelelő személyeket.

Az interjúk zöme körülbelül 60 perc hosszú volt, felvételük főként online módon történt, négy esetben tudtuk megvalósítani a személyes lekérdezést.

A tanulmányban a válaszadók a megadott ismérvek alapján nem beazonosíthatóak, az elemzésben név nem szerepel, valódi nevüket nem tároltuk, fiktív keresztnév kezdőbetűivel azonosíthatóak az interjúk. Az interjúkról leirat készült, amelyek segítségével, induktív, tematikus megközelítéssel történt a horizontális elemzés.

Az interjúszempontsorban szerepeltek a jövőre és a gyermekvállalásra vonatkozó általános kérdések, majd ezeknek lekérdezését követően kérdeztünk rá a klíma-

5 A PTE BTK Demográfia és Szociológia Doktori iskola hallgatója.

6 Mindketten a PTE BTK TMI Szociológia Tanszék végzős MA-hallgatói.

változással kapcsolatos tapasztalatokra, érzésekre, attitűdökre. A szempontsorban kitértünk továbbá a klímaváltozásról való információszerzésre, hírforrásokra is. A szempontsört a környezettudatos cselekvésre és a környezet védelmét célzó lehetséges tevékenységekre és szereplőkre vonatkozó kérdések zárták. Jelen tanulmányban csak a bevezetőben megjelölt témakörhöz kapcsolódó kérdések elemzése szerepel.

Az eredmények interpretálásakor figyelembe kell venni a minta alábbi korlátait: számottevően kevesebb férfi került a mintába, mint nő, illetve nem a szülőképes korú nők (és a velük megegyező életkorú férfiak) kerültek a mintába, hanem a fiatalabb korosztályok tagjai, közülük is többen a 20–24 éves korosztályból (10 fő), mint a 25–29 évesekből (6 fő), illetve a 30 vagy afelettiből (4 fő). A kisebb településtípuson élők szintén alulreprezentáltak a mintában, ahogyan az alacsonyabb iskolai végzettségűek is.

Az interjú kutatás eredményei

Az alábbiakban a kvalitatív kutatás egyes eredményeit mutatom be. Az interjú elején még nem tettünk fel klímaváltozással kapcsolatos kérdéseket, így amikor az alanyokat arról kérdeztük, hogy vannak-e a jövővel kapcsolatos aggodalmaik, illetve milyenek látják a következő generáció jövőjét, még nem befolyásolták őket a klímaváltozásra vonatkozó kérdések (figyelmüket nem irányítottuk a klímaváltozás jelenségére), spontán említettek bármit, ami az eszükbe jutott. Kíváncsiak voltunk arra, hogy a klímaszorongás kérdésköre akkor is tetten érhető-e a jövőről való gondolataiban, ha nem közvetlenül kérdezzük erre rá.

A jövővel kapcsolatos aggodalom

Az interjú kutatás során kitértünk arra a kérdésre is, hogy a válaszadók aggódnak-e valami miatt a jövőt illetően. Itt szándékosan nem határoztunk meg egy időintervallumot, a kérdezettekre bíztuk, mit értenek a jövő alatt, miként gondolkodnak erről. Legtöbben az anyagi helyzetük (beleértve a lakhatási helyzetet) miatt aggódnak. Látható tehát, hogy a kérdezetteket jelenleg is közvetlenül érintő anyagi bizonytalanság aggasztja a legjobban. A válaszokban többször megfogalmazódik a félelem, hogy külföldön kell szerencsét próbálniuk, mert attól tartanak, hogy Magyarországon nem fognak tudni megélni. A jelenlegi politikai helyzet és a klímaváltozás a második legaggasztóbb tényező a mintába került válaszadók számára.

Kevesen említették az egészségi helyzetük, illetve a pártalálás nehézsége miatti aggodalmat, egy válaszadó az egyetemre való bekerülés miatt és szintén egy a globális bizonytalanság („bármikor bármi megtörténhet”) miatt szorong. Az anyagi bizonytalanság, a politikai helyzet miatti szorongás és a klímaaggodalom sok esetben együtt jár.

Az aggodalmak kapcsán tükröződnek a válaszokban az elmúlt évek eseményei: az ukrán háború, illetve a Covid-járvány is olyan bizonytalanságot szült, ami nyomot hagyhat a jövőképen.

„Meg annyi váratlan dolog történhet, nem tudom, ez a koronavírus-járvány is teljesen váratlan volt, kiszámíthatatlan hatásokkal. Nem tudom, az ukrajnai háború is elég váratlan volt, szintén elég kiszámíthatatlan hatásokkal, úgyhogy... Úgyhogy alapvetően inkább csak bizonytalan vagyok” (fővárosban élő, 35 éves férfi).

A következő évtizedekben várható folyamatokról többen inkonzisztensen nyilatkoztak. Több esetben megjelenik valamilyen logikai torzítás, vagy egyszerűen a mondandó közben megváltozott vélemény. Összességében azt láthatjuk, hogy a legtöbbszörnek nincs kiértelt véleménye a következő évtizedekről. A tények, a remény és a pesszimizmus keveredik.

A következő generáció jövője

„...nem teljesen látom magam előtt, hogy így tényleg repülő autók lesznek majd 15 év múlva, vagy sivatag” (nagyvárosban élő, 31 éves nő).

Arra a kérdésre, hogy milyennek látják a válaszadók a gyermekeik (vagy a leendő gyermekeik, vagy ha nem szeretnének gyermeket, a velük egyidősek gyermekei generációjának) jövőjét, a legtöbbször negatívabb jövőt jósolnak a jövő generációjának, mint amilyet a mostani él. Többségük azonban hozzátett a válaszában valami olyan verziót is, amiben felsejlik a remény, hogy az mégsem lesz nagyon rossz. Egy válaszadó szerint hasonló lesz az élet a következő emberöltőnyi időben is, illetve szintén egy válaszadó „semleges” választ adott: azt fogalmazta meg, hogy ő megpróbál pozitív körülményeket teremteni a gyermekének. Csak kevesen voltak bizonytalanok abban, hogy jobb vagy rosszabb lesz a következő generáció élete.

Az interjúalanyok többsége említett a klímahelyzet miatti aggodalmat a jövő generációját illetően, ezek között szerepelt a globális felmelegedés, az évszakok eltűnése, az erőforrásokért való küzdelem, a vízhiány, a fajok eltűnése, a környezeti katasztrófák megszorodása miatti aggodalom, illetve többen csak annyit jegyeztek meg, hogy a klímahelyzet lehet rosszabb. Megfigyelhető azonban, hogy nagyon kevesen fogalmaztak válaszukban úgy, hogy a klímahelyzet biztosan rosszabb lesz, és a jövő ilyen szempontból biztosan negatívabb irányt követ.

„Én úgy hiszem, hogy nagyon hálátlan lesz abból a szempontból, hogy nekik kell majd megfizetni egy csomó dologért, amihez semmi közük, csak rossz korban születtek. Én úgy képelem, hogy sok lesz... tehát elindulunk majd abba az irányba, ahol autokrata módon lesznek megszorítások azért, hogy túléljünk, mert nem hiszem, hogy képes lesz az emberiség így életmódot vagy szemléletet váltani, olyan gyorsan, amilyen gyorsan erre szükség lenne. Én úgy képelem, hogy ilyen nagyon erős korlátok között kell majd, hogy létezzenek” (nagyvárosban élő, 21 éves nő).

A klímahelyzetet a jövő generációja kapcsán említők többsége reményt vagy lehetséges pozitív irányt is felvázolt. A várható negatív következmények mellé tett pozitív kimenetelek, azaz a negatív érzések alóli „felmentések” között szerepel a technológia fejlődése (ami segíti majd a klímahelyzet kezelését), az adaptálódás a negatív változásokhoz, a remény, hogy a következő generációnak még élhető lesz a bolygó, és a remény abban, hogy a klímaválság valójában nem okoz súlyos nehézségeket.

„...Úgyhogy én nem vagyok, nem vagyok nagyon pozitív, de mondom, közben meg azért remélem, hogy megoldódnak a dolgok, ahogy eddig is azért sok minden megoldódott. És hogy legalább még esetleg az a generációnak még lesz egy ilyen élhető élete, és akkor esetleg ő úgy dönt, hogy nem vállal már gyereket, merthogy neki meg már egyáltalán nem lesz olyan kilátása” (fővárosban élő, 30 éves nő).

„Hát, jelen pillanatban, ha a mai helyzetet nézzük, akkor szerintem nekik sokkal több mindennel meg kell küzdeni, mint nekem. Bár, abból a szempontból meg lehet, hogy könnyebb lesz, mert ők már egy olyan világba fognak születni, ahol, mondjuk, ez a, így a környezeti katasztrófák már így, hogy is mondjam, megszokottabbak lesznek, míg például engem ezek jelen pillanatban megrendítenek. De ők tényleg már olyan világba fognak születni, ami így, aminek ez mindennapos része lesz szerintem. De viszont lehet, hogy technikai szempontból pedig egy sokkal könnyebb jövő áll majd, könnyebb életük lesz igazából. És a technikát fel tudják úgy használni, hogy az életüket így jobbá tegyék” (nagyvárosban élő, 27 éves nő).

A klímahelyzet változásán kívül a kérdezettek többsége más negatív tényezőtől (is) tart. Ezek között megjelenik az oktatási rendszer összeomlása, a lakáshelyzet romlása, a politikai helyzet negatívabbá válása, a növekvő bizonytalanság, a digitalizáció veszélyei, az emberi kapcsolatok hiánya, az elidegenedés. A várható pozitív irányok csak abban a kontextusban jelentek meg, hogy kompenzálni fogják a negatív hatásokat. A pozitív irányok között többen a technológiai fejlődést és az adaptáció erősödését prognosztizálták.

A jövő generációját érintő válaszokból látható, hogy a legtöbben úgy érzik, aggodalomra ad okot a klímahelyzet, de erős reményüket fejezték ki, hogy ez valamilyen formában változni fog, azaz sokak fejében két forgatókönyv él: egy negatív, hogy ha minden így folytatódik, akkor borzasztó következményei lehetnek a klímaváltozásnak, és egy pozitív, hogy a technológia fejlődésével vagy az adaptálódással, esetleg a hozzáállás megváltoztatásával pozitívabb lehet a jövőkép. Egyszóval a kérdezettek nem egyértelműen negatívan látják a jövőt. Érdekes eredmény az is, hogy a válaszadók aggódnak ugyan a jövő generációját illetően, azonban úgy érzik, ők még „megússzák”, a gyerekeiknek nehezebb lesz, mégsem katasztrófális vagy megoldhatatlan. A klímaváltozás jelentős negatív hatásait vagy a klímakatasztrófát távoli jövőbe helyezik a válaszadók.

Klímaváltozással kapcsolatos érzések

A spontán – jövővel foglalkozó – kérdéseket követően rákérdeztünk arra is, hogy a klímaváltozás iránt milyen érzések merülnek fel az interjúalanyokban. Célunk az volt, hogy direkt módon vizsgáljuk a klímaérzelmek jelenlétét. Szinte minden válaszadó negatív érzelmet említett, mindössze egyikük számára volt semleges ez a szó. Páran azt mondták, hogy negatív érzés erre gondolni, de nem nagyon foglalkoznak a témával. A legtöbben a szorongás szóval írták le érzéseiket, amit a félelem, a bizonytalanság, az aggodalom, az ijedtség és a szomorúság követett az említésszám gyakoriságának sorrendjében.

„Hát nyilván ez kicsit így ijesztő, mert hát nem tudni, hogy mennyire lesz rossz, meg hogy lesz-e ugye egy olyan, nem tudom, holtpon, ami után, mondjuk, nagyon eldurvulnak a dolgok. Ugye filmekben is vannak olyanok, amikor így hirtelen minden széteszlik, meg hát igen, szóval hogy azért kicsit ilyen utópisztikus hangulatú ez” (fővárosban élő, 25 éves nő).

A félelemhez kötődő érzéseket említési gyakoriság szempontjából a düh (öko harag) és frusztráció követte. Ez utóbbit a többi ember felelőtlen viselkedése, illetve a kormányok passzivitása és a gazdasági vállalatok környezetpusztító cselekedetei váltják ki.

„...kicsit így frusztrál, meg ilyen furcsa, hogy így igazából az emberek hozzáállása zavar. Hogy nem látják át és nem értik, hogy nem oké, és hogy, tehát az, hogy valaki így tagadja, hogy ez történik, hát azt különösen így abszurdnak tartom...” (fővárosban élő, 31 éves nő).

Páran említették a veszteségérzést (ökogyászt), amit a kihálóban lévő állat- és növényfajok, illetve a természeti szépség elvesztése miatt éreznek. Néhányan pedig válaszukban azt fogalmazták meg, hogy a negatív érzelmek (szorongás, félelem) mellett időnként békesség, egy másik válaszadó megfogalmazásában: öröm tölti el őket, amikor tesznek valamit a klímaváltozás mérséklése érdekében.

E kérdés kapcsán is felmerült, hogy a klímaszorongás együtt jár a közelmúltban a társadalmat megrázó egyéb nem várt események (ukrajnai háború, Covid-pandémia) miatti szorongással.

Gyermekvállalási tervek

A mintába került válaszadók zöme szeretne gyermeket, nagyon kevesen válaszolták, hogy nem kívánnak gyermeket vállalni, néhányan pedig azt, hogy bizonytalanok a gyermekvállalási szándékukat illetően. Spontán kérdésre, tehát amikor még nem került szóba a klímahelyzet témaköre, csak néhányan említették a klímahelyzetet mint befolyásoló tényezőt. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a klímahelyzetet befolyásoló tényezőként említők többsége 2 vagy 2-3-gyermekest is szeretne, azaz a klímaválto-

zás nem tántorítja el őket a gyermekvállalástól. A klímahelyzetet megemlítők közül mindössze egy kérdezett válaszolta, hogy bizonytalan abban, szeretne-e gyermeket. Észrevehető az is, hogy a klímahelyzetet mint befolyásoló tényezőt említők között szinte mindenki utal más aggasztó tényezőre is, ami felmerül bennük a gyermekvállalás kérdése kapcsán: legtöbbször a klímahelyzet mellett az aktuális hazai politikai helyzetet, egy-egy válaszadó pedig a rossz lakhatási, oktatási körülményeket, a párkapcsolat stabilitásával szembeni kételyt, illetve a rossz szülésélményt hozták fel.

Amikor azonban direkt kérdeztünk rá arra, hogy a válaszadók véleménye szerint a gyermekvállalásnál figyelembe kell-e venni a klímaváltozás kérdéskörét, néhány kivételtől eltekintve „igen” válaszoltak. Néhányan úgy értették azt, hogy a gyermekvállalásnál figyelembe kell venni a klímaváltozást, hogy a gyermekeket környezettudatosra kell nevelni, fel kell készíteni a várható következményekre, vagy a gyermeknevelés során is környezettudatosan kell viselkedni (például mosható pelenka használata).

„Szerintem igen [figyelembe kell venni a klímaváltozás kérdését a gyermekvállalásnál]. Mármost így nem olyan szinten, én nem gondolom ezt olyan radikálisnak, hogy jaj, ötven év múlva már úgysem lesz ivóvíz, szóval inkább ne vállaljal gyereket... Tehát meg tudom érteni, meg van, amikor így tudok is azonosulni valamennyire ezzel a nézőponttal, de valahogy számomra még így is van annyi bizalom ebben az egészben, hogy én ennek ellenére szeretnék gyerekeket. Viszont azt gondolom, hogy nevelés szempontjából viszont muszáj figyelembe venni, hogyha van gyerekünk, akkor szerintem abban tökéletesen nagy felelősség van, hogy egy: mi már úgy teremtünk annak a gyereknek egy életközeget, hogy azzal nem ártunk a bolygónak most itt a, nem tudom, mosható pelenkától elkezdve az elektromos autón keresztül bármire lehet gondolni, ki mit tud megtenni az ügy érdekében, de szerintem nevelés szempontból meg még talán sokkal fontosabb, hogy egy új értékrendet adjunk át a gyerekeknek, mint, mondjuk, amit még mi kaptunk” (fővárosban élő, 20 éves nő).

A legtöbbször a túlnépesedés vagy a bolygó túlterhelése miatt tartják fontosnak a klímaváltozás szempontjának figyelembevételét, illetve a bizonytalan jövőnek való kitettséget hangsúlyozták.

„Igen. Igen. Ha már csak azt nézzük, hogy a népességszám miatt is, de meg hát igen, abszolút erre igen a válaszom, mindenféle szempontból. Így a bolygónak a teltettsége miatt is, meg hogy mire, mondjuk, az én gyerekem lesz felnőtt, mivel egyre minél gyorsabban romlik akár így, a nem tudom, így, úgymond a környezet, hogy mire ő felnőtt lesz, neki milyen világban kell élnie ebből a szempontból, vagy milyen erőforrások lesznek, amik most nekünk evidensek, vagy, úgymond, vannak, azok simán lehet, hogy, mondjuk, ha nekem lenne gyerekem egy 5-10-15 éven belül, mire

ő felnőtt lesz, neki nem feltétlen lesz evidens, hogy mit tudom én, mi van, milyen erőforrások vannak, amik, mondjuk, most” (fővárosban élő, 21 éves nő).

Fontos azonban kiemelni, hogy a legtöbben hozzátettek valamilyen tompító erejű véleményt, például azt, hogy figyelembe kellene venni a klímaváltozás hatásait, de nem várható el ez az emberektől, hogy valóban figyelembe is vegyék, de a gyermekvállalási szándék olyan erős, hogy felülírja ezt az aspektust. Illetve azt is többen említették, hogy nem ez a legfontosabb tényező.

„Szerintem igen. Szerintem ez alapján kell mérlegelni. Mert lehet, hogy sokan inkább úgy döntenek, hogy nem vállalnak gyereket, mert egy ilyen veszéllyel teli világba nem érdemes szülni igazából. ...viszont közben meg alapvető szükséglet, ...hogya... gyermeket szeretnénk, és viszont akkor mindent meg kell tenni, hogy felkészítse az ember őket arra a világra, amiben ők élni fognak” (nagyvárosban élő, 27 éves nő).

„Szóval őszintén azt gondolom, hogy figyelembe kéne venni, de azt érzem, hogy az emberek annyira le vannak mindennel terhelve, és a jelenlegi életükkel és a jövőbeli mindenféle dolgokkal kapcsolatban is, hogy így lehet, hogy közben nem várható el az, hogy erre mindenki gondoljon, vagy hogy ez egy meghatározó terület legyen a gyerekvállalással kapcsolatban” (kisvárosban élő, 24 éves nő).

A legtöbben szeretnének gyermeket azok közül (is), akik szerint figyelembe kell venni a fent tárgyalt tényezőt, mindössze néhányan bizonytalanok a gyermekvállalási terveiket illetően, és van olyan is, aki nem szeretne gyermeket, de mindegyikük esetében van a klímaváltozásnál erősebb elbizonytalanító vagy eltántorító tényező. Látható tehát, hogy a klímaváltozás gondolata önmagában nem játszik jelentős szerepet a tudatos gyermektelenség választásában a minta alapján. Volt, aki meg is indokolta, hogy bár szerinte figyelembe kellene venni a klímaváltozást, miért tervez több gyermeket is.

„Nyilván aggaszt, mert tisztában vagyok vele. És látom és tapasztalom, de én mindig, vagy erre azt mondtam, amikor erről beszéltünk, hogy a globális felmelegedést nem tudjuk, hogy mikor fog úgy valójában megtörténni, nyilván folyamatosan folyamatban van, de amikor ilyen drasztikussá válik és emiatt én nem tudnám magamtól megfosztani azt az örömet és azt a szeretetet és boldogságot, amit egy gyerek ad vagy, mondjuk, a páromtól, meg aztán meg az én gyerekeimtől, hogy nekik is legyenek gyerekeik. ...ha nekem nem lennének gyerekeim, és én biztosan, ahogy depressziós lennék és biztosan, istenbizony, hogy nagyon fiatalon meghalnék, mert egyszerűen nem bírnám...” (falun élő, 23 éves nő).

Diszkusszió

Az eredményekből látható, hogy a hazai kvantitatív adatokból (KINCS 2020, Magyar Ifjúságkutatás 2020, ESS 2020–22, Special Eurobarometer 513, Publicis Research 2022) levont következtetés, miszerint a lakosság nagy része aggódik a klímaváltozás miatt, jelen kutatásban is megjelent. A kvantitatív adatokat árnyalja azonban, hogy eredményeink szerint a spontán kérdéseknél kevésbé merült fel az interjúalanyokban a klímaváltozás kérdése, azaz például a következő generáció jövője vagy a jövőbeli aggodalmak kapcsán sokaknak egyáltalán nem jutott eszébe a klímaváltozás kérdésköre. Támogatott kérdésnél, amikor konkrétan rákérdeztünk, hogy milyen érzések merülnek fel, ha a klímaváltozásra gondol, akkor viszont jelentős többségben negatív érzést, főként a szorongást említették a válaszadók.

A kétféle (spontán és direkt) kérdésfeltevésre adott válaszok közötti különbségekből arra lehet következtetni, hogy a mindennapi gondolkodásban többeknél nem jelenik meg a klímaváltozás kérdésköre, de rákérdezést követően a fókusz odahelyezésével kiderül, tudják, hogy milyen jelentős veszélyforrás ez. Ebből következtethetünk arra, hogy érdemes a klímaváltozás kérdéskörét a társadalmi közbeszéd hangsúlyos részévé tenni, mert így érhető el az, hogy a hétköznapi döntéseikben, például vásárláskor vagy a járműhasználat során is szem előtt tartsuk a klímaváltozás mérséklésének fontosságát. A kétféle kérdésfeltevés közötti disszonancia arra is felhívja a figyelmet, hogy mennyire fontos a témakör kevert módszertannal való megközelítése, illetve, hogy a kérdőívekben feltett, klímaváltozásra vonatkozó direkt kérdésekre adott válaszok értelmezésekor figyelembe kell venni a direkt kérdések torzítását is.

A spontán kérdésre adott válaszokból kiderül: legtöbben anyagi helyzetük miatt aggódnak, és a klímahelyzet miatt ugyanannyian fejezték ki aggodalmukat, mint a hazai politikai helyzet miatt. Az anyagi bizonytalanság miatti aggodalom, a politikai helyzet miatti szorongás és a klímaaggodalom sok esetben együtt jár. A válaszadók közül a legtöbben negatívabb jövőt jósolnak a jövő generációjának, mint amilyet a mostani él. A válaszokból látszik, hogy a klímaváltozás fenyegető következményeit az interjúalanyok igyekeznek távolabbi jövőbe szorítani, illetve próbálnak valamilyen pozitív kimenetel reményébe kapaszkodni, főként a technológia fejlődése és az adaptálódás jelenik meg a remények között.

A klímaváltozással kapcsolatos érzések közül legtöbben a szorongást és félelmet említették. Ez az eredmény egybecseng egy 2024-es vizsgálattal (Dézma et al. 2024) mely szerint a félelem és szorongás volt a globális klímaváltozáshoz leggyakrabban társított szabad asszociáció. A klímaérzelmek közül a klímaszorongás mellett az ökoharag és az ökögyász érzései is felmerültek a kérdezettekben.

A klímaválsággal kapcsolatos információkkal és félelemmel szemben többnyire valamilyen stratégiával „védik” magukat a válaszadók, a kognitív disszonancia redukció sok esetben megjelenik válaszaikban. A kérdezettek több esetben az általuk korábban felvázolt riasztó következményeket próbálták kisebbiteni, a távolabbi jövőre vetíteni, vagy pedig általuk nem befolyásolhatónak láttatni.

A kognitív disszonancia redukció mellett az elmondottakból látszik, hogy a legtöbb válaszadónak nincs kiforrt, koherens véleménye a klímaváltozásról, annak hatásairól, következményeiről, a tények közé keverednek a hiedelmek, remények, és a bizonytalanság a tények forrásainak megbízhatósága felől. Ezek az eredmények összecsengenek Dézma Lilla és Bigazzi Sára (2020) eredményeivel, akik más elemzési módszer segítségével szintén bizonytalanságot, kialakulatlan tudást tapasztaltak a témakörben.

Amíg távoli jövőbe helyezve, inkonzisztensen, illetve a várható következmények erejét kisebbítve vélekednek az állampolgárok a klímaváltozásról, vélhetően kisebb eséllyel tesznek lépéseket a fenntarthatóság érdekében.

A mintába került válaszadók többsége szeretne gyermeket vállalni, többen pedig bizonytalanok még ebben a kérdésben. Valószínűsíthető, hogy az is magyarázza a magas fokú bizonytalanságot, hogy a 20–24 éves korosztály felülreprezentált volt a mintában. A gyermekvállalásban bizonytalanok általában több dolog miatt is aggodnak, és esetükben a hazai politikai helyzet, illetve az anyagi nehézségek legalább olyan jelentős hátráltató tényezőt jelentenek. Amikor gyermekvállalási terveikről kérdeztük a válaszadókat, a legtöbben a stabil párkapcsolatot és a biztos egzisztenciát nevezték meg szükséges tényezőként.

Nagyon kevés válaszadó zárkózik el a gyermekvállalástól. Spontán kérdésre, mielőtt a klímahelyzet témakörére rákérdeztünk volna, néhányan említették csak válaszukban a klímahelyzetet befolyásoló tényezőként, de ez egyiküket sem tántorítja el a gyermekvállalástól. Fontos azt is kiemelni, hogy a klímahelyzet említése minden esetben együtt járt egyéb mérlegelést igénylő tényező említésével.

A direkt kérdéssel való rákérdezésről elmondható, hogy a válaszadók döntő többségének véleménye szerint a gyermekvállalásnál figyelembe kell venni a klímaváltozás kérdéskörét. Többen említették a túlnépesedés, a leendő gyermekek ökológiai lábnyomának, a bizonytalan jövőnek és a környezettudatos nevelésnek a szempontjait is. Azoknak, akik a túlnépesedés miatt tartották fontosnak ennek figyelembevételét, többsége valamilyen „felmentést” is hozzáillesztett a véleményéhez (nem ez a legfontosabb tényező, erősebb a gyermekvállalás vágya stb.) Összességében megállapítható, hogy azok, akik spontán módon vagy támogatott kérdés kapcsán említették, hogy a klímaváltozást figyelembe kell venni, emiatt a tervezett gyermekszámot nem szeretnék csökkenteni. Ezek az eredmények egybecsengenek korábbi hazai kvalitatív kutatással (Szalma–Szczuka 2024), amelyben pronatalista kontextusban vizsgálták a gyermekvállalási tervek és a klímaszorongás kapcsolatát.⁷ A szerzők eredménye szerint a pronatalista társadalomban olyan csoport is felbukkan, amely elítéli a klímaváltozás miatti gyermektelenség választását, illetve inkább csökkentik a nők a tervezett gyermekek számát, vagy alternatív utakat keresnek a gyermekvállaláshoz, de a gyermektelenséget nem választják. A két kutatás

⁷ A két vizsgálat egybevetése során figyelembe kell venni, hogy Szalma Ivett és Szczuka Borbála Júlia kutatása során használt mintában csak nők szerepeltek, és az idősebb korcsoport is megtalálható benne: 45 éves kor volt a felső korhatár.

arra világít rá, hogy ezekben a mintákban egyelőre nem körvonalazódik olyan réteg, amely gyermektelenséget tervez a klímaváltozásra való tekintettel, annak ellenére, hogy a klímaszorongás erőteljesen megjelenik körükben is. Annyi különbség azonban mutatkozik, hogy jelen tanulmány alapját képező mintában nem azonosítható olyan vélemény, ami a tervezett gyermekszám csökkentésére utalna a klímaváltozás miatt, illetve azokat, akik bizonytalanok abban, hogy szeretnék-e gyermeket vállalni, több tényező is befolyásolja és ezek közül nem a klímaváltozás a legerősebb.⁸

A kutatás korlátai és jövőbeli kutatási irányvonalak

Mivel a demográfiai válság jelentős probléma, ahogyan a klímaválság is minden térséget érintő, fenyegető jelenség, és a klímaválsággal kapcsolatos attitűdök gyermekvállalási szándékra gyakorolt hatásáról nagyon kevés hazai adat áll rendelkezésünkre, a nemzetközi kutatások eredményei pedig ellentmondásosak, árnyalásra és további vizsgálatra szorulnak, nagyon fontos lenne további komplex kutatásokat végezni ebben a témakörben.

Jelen kutatás eredményeinek értelmezésekor figyelembe kell venni, hogy a kapott eredményekből általánosítható következtetések nem vonhatók le, valamint a kvalitatív kutatáshoz használt minta nagyságát és összetételét is szem előtt kell tartani az eredmények interpretálásakor. Éppen ezért fontos lenne a jövőben nagyobb és a magyar lakosságra több szempontból reprezentatív mintán is vizsgálni a tárgyalt témát egy kevert módszertannal készült komplex kutatáson belül.

A későbbi kutatások során fontos lenne vizsgálni a klímaszorongás és a szorongás egyéb tárgyainak együttjárását. Érdeemes lenne feltárni az adaptív és maladaptív stratégiákat, elhárító mechanizmusokat, amivel a klímaszorongás hatásait csökkentik a válaszadók. Kutatásunknak ugyan nem volt tárgya, de a válaszadók többször fogalmazták meg véleményükben a generációs különbségeket, mind a klímaváltozással kapcsolatos attitűdök, mind az ellene ható cselekvés, illetve a felelősség kérdése kapcsán. Érdeemes lenne vizsgálni, hogy a generációs különbségek mennyire erősek, pontosan miben nyilvánulnak meg. Fontos lenne továbbá a mintában alulreprezentáltak – többek között a kisebb településeken élők, illetve a férfiak – véleményét alaposabban feltárni a vizsgált témakörben.

Irodalom

Ágoston, Cs. – Urbán R. – Nagy, B. – Csaba, B. – Kőváry, Z. – Kovács, K. et al. (2022): The Psychological Consequences of The Ecological Crisis: Three New Questionnaires to Assess Eco-Anxiety, Eco-Guilt, and Ecological Grief. *Climate Risk Management*, 37:100441.

⁸ További különbség, hogy míg Szalma Ivett és Szczuka Júlia Borbála kutatásában megjelent egy olyan réteg, amely elutasítón vélekedik azokról, akik nem kívánnak gyermeket vállalni a klímaváltozás miatt, addig jelen kutatásban – bár erre direkt módon nem kérdeztünk rá – többen azt fogalmazták meg, hogy megértik azokat, akiknek gyermekvállalási terve módosul a klímaváltozás következtében, bár hangsúlyozták, hogy esetükben ez nem áll fenn. Feltételezhetően a különbség oka, hogy az egyik kutatásban szerepelt erre vonatkozó kérdés, a másikban pedig csak spontán említéskor kerültek felszínre ezek a vélemények.

- Arnocky, S. – Dupuis, D. – Stroink, M. L. (2012): Environmental concern and fertility intentions among Canadian university students. *Popul. Environ.*, 34, 279–292. <https://doi.org/10.1007/s11111-011-0164-y>
- Avison, M. – Furnham, A. (2015): Personality and voluntary childlessness. *Journal of Population Research*, 32(1) 45–67.
- Blossfeld, H. P. – Mills, M. – Bernardi, F. (eds.) (2006): *Globalization, Uncertainty and Men's Career*. London – New York: Routledge.
- Bielawska-Batorowicz, E. – Zagaj, K. – Kossakowska, K. (2022): Reproductive Intentions Affected by Perceptions of Climate Change and Attitudes Toward Death. *Behavioral Sciences (Basel, Switzerland)*, 12(10), 374. <https://doi.org/10.3390/bs12100374>
- Clayton, S. (2020): Climate Anxiety: Psychological Responses To Climate Change Internet. *Journal of Anxiety Disorders*, vol.74. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102263>
- Corfee-Morlot, J. – Maslin, M. – Burgess, J. (2007): Global warming in the public sphere. *Philosophical Transactions of the Royal Society Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 365(1860): 2741–2776. Pmid: 17666388.
- De Rose, A. – Testa, M. R. (2015): Climate Change And Reproductive Intentions In Europe. In Strangio, D. – Sancetta, G. (eds.): *Italy In A European Context. Research Into Business, Economics And The Environment*. London: Palgrave Macmillan, 194–212.
- Dézma, L. – Bigazzi, S. (2020): A globális klímaváltozás és a gyermekvállalás összefonódása a szociálisrepresentáció-elmélet keretében. *Alkalmazott Pszichológia*, 20(2): 37–57.
- Dézma, L. – Bigazzi, S. – Sarrica, M. – Siegler, A. – Serdült, S. – Rizzoli, V. (2024): Social Representation of Global Climate Change: An Exploratory Study Focusing on Emotions, *Journal of Constructivist Psychology*. <https://doi.org/10.1080/10720537.2024.2310828>
- Dillarstone, H. – Brown, J. L. – Flores, C. E. (2023): Climate change, mental health, and reproductive decision-making: A systematic review. *Plos Climate*. <https://doi.org/10.1371/journal.pclm.0000236>
- Dodds, J. (2021): The Psychology Of Climate Anxiety. *Bjpsych. Bull.*, 45(4).
- Hajek, A. – König, H. (2022): Climate Anxiety, Loneliness And Perceived Social Isolation *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(22), article 22. <https://doi.org/10.3390/Ijerph192214991>
- Helm, S. – Kemper, J. – White, S. (2021): No Future, No Kids—No Kids, No Future? *Popul. Environ.*, 43, 108–129. <https://doi.org/10.1007/S11111-021-00379-5>
- Hickman, C. – Marks, E. – Pihkala, P. – Clayton, S. – Lewandowski, R. – Mayall, E. – Wray, B. – Mellor, C. – Van Susteren, L. (2021): Climate Anxiety In Children And Young People And Their Beliefs About Government Responses To Climate Change: A Global Survey. *Lancet Planet Health*, Dec., 5(12):E863–E873. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3). Pmid: 34895496.

- Holmes, M. – Natalier, K. – Pascoe Leahy, C. (2023): Unsettling maternal futures in climate crisis: towards cohabitability? *Families, Relationships and Societies*, 12(3): 357–373. <https://doi.org/10.1332/204674321X16621119776374>
- Kapitány, B. – Spéder, Zs. (2021): Gyermekvállalás. In Monostori, J. – Óri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2021*. Budapest: KSH NKI, 45–65.
- Karuga, F. F. – Szmyd, B. – Petroniec, K. – Walter, A. – Pawełczyk, A. – Sochal, M. – Białasiewicz, P. – Strzelecki, D. – Respondek-Liberska, M. – Tadros-Zins, M. et al. (2022): The Causes And Role Of Antinatalism In Poland In The Context Of Climate Change, Obstetric Care, And Mental Health. *J. Environ. Res. Public Health*, 19, 13575. <https://doi.org/10.3390/Ijerp192013575>
- Kegyes, L. (2023): Öko-érzelmelek: A klímaválság pszichológiai következményei. *Psichiatria Hungarica*, 3. szám, 232–244.
- KINCS 2020: Az európai és hazai nagycsaládosok környezetvédelmi attitűdje – elemzés. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért-kutatás. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Nagycsaladosok_kornyezetvedelmi_attitudje_2021.06.21.pdf
- Nagy, E. – Pári, A. (2021): A tudatos gyermektelenség lehetséges okai egy kvalitatív felmérés alapján. *Kapocs*, 4. évf., 3–4. sz.
- Nakkerud, E. (2021): “There Are Many People Like Me, Who Feel They Want to Do Something Bigger”: An Exploratory Study of Choosing Not to Have Children Based on Environmental Concerns. *Ecopsychology*, 13(3) <https://doi.org/10.1089/eco.2020.0057>
- Ogunbode, C. A. – Doran, R. – Hanss, D. – Ojala, M. – Salmela-Aro, K. – Van Den Broek, K. L. – Bhullar, N. – Aquino, S. D. – Marot, T. – Schermer, J. A. – Włodarczyk, A. – Lu, S. – Jiang, F. – Maran, D. A. – Yadav, R. – Ardi, R. – Chegeni, R. – Ghanbarian, E. – Zand, S. – Karasu, M. (2022): Climate Anxiety, Wellbeing And Pro-Environmental Action: Correlates of Negative Emotional Responses to Climate Change in 32 Countries. *Journal of Environmental Psychology*, 84, 101887. <https://doi.org/10.1016/J.Jenvp.2022.101887>
- Ojala, M. – Bengtsson, H. (2019): Young people’s coping strategies concerning climate change: Relations to perceived communication with parents and friends and proenvironmental behavior. *Environment and Behavior*, 51(8), 907–935. <https://doi.org/10.1177/0013916518763894>
- Pihkala, P. (2020): Anxiety and The Ecological Crisis: An Analysis of Eco-Anxiety and Climate Anxiety. *Sustainability*, 12(19), 7836. <https://doi.org/10.3390/Su12197836>
- Pihkala, P. (2022): Toward a Taxonomy of Climate Emotions *Frontiers in Climate*, 3: 738154. <https://doi.org/10.3389/fclim.2021.738154>
- Price, C. E. – Bohon, S. A. (2019): Eco-Moms and Climate Change: The Moderating Effects of Fertility in Explaining Gender Differences in Concern. *Social Currents*, 6(5), 422–439. <https://doi.org/10.1177/2329496519852691>

- Rackin, H. M. – Gemmill, A. – Hartnett, C. S. (2023): Environmental attitudes and fertility desires among US adolescents from 2005–2019. *Journal of Marriage and Family*, 85(2), 631–644. <https://doi.org/10.1111/jomf.12885>
- Rosen, J. G. – Mulenga, D. – Phiri, L. – Okpara, N. – Brander, C. – Chelwa, N. et al. (2021): “Burnt by the scorching sun”: climate-induced livelihood transformations, reproductive health, and fertility trajectories in drought-affected communities of Zambia. *BMC Public Health*, 21(1501): 1–14. Pmid: 34344335.
- Rovin, K. – Hardee, K. – Kidanu, A. (2013): Linking population, fertility, and family planning with adaptation to climate change: perspectives from Ethiopia. *African Journal of Reproductive Health*, 17(3): 15–29. Pmid: 24069764.
- Smith, D. M. – Sales, J. – Williams, A. – Munro, S. (2023): Pregnancy Intentions Of Young Women in Canada in the Era of Climate Change: A Qualitative Auto-Photography Study. *Bmc Public Health*, 23(1), 766. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-15674-z>
- Spéder, Zs. (2019): A hazai termékenységi magatartás nemzetközi összehasonlításban. Akadémiai doktori mű, KSH.
- Szalma, I. – Takács, J. (2014): Gyermektelenség – és ami mögötte van. Egy interjú vizsgálat eredményei. *Demográfia*, 57(2–3):109–137.
- Szalma, I. – Takács, J. (2018): A gyermektelenség mintázatai magyar férfiak körében: egy interjú vizsgálat folytatása. *Szociológiai Szemle*, 60–86.
- Szalma, I. – Szczuka, B. J. (2024): Reproductive Choices and Climate Change in a Pronatalist Context. *East European Politics and Societies*. <https://doi.org/10.1177/08883254241229728>
- Szczuka, B. J. (2022): Climate Change Concerns and the Ideal Number of Children: A Comparative Analysis of the V4 Countries. *Social Inclusion*, 10(3), 206–216. <https://doi.org/10.17645/si.v10i3.5228>
- Usher, K. – Durkin, J. – Bhullar, N. (2019): Eco-anxiety: How thinking about climate change-related environmental decline is affecting our mental health. *International Journal of Mental Health Nursing*, 28(6): 1233–1234. Pmid: 31724833.
- Watts, N. – Adger, W. N. – Agnolucci, P. – Blackstock, J. – Byass, P. – Cai, W. et al. (2015): Health and climate change: policy responses to protect public health. *The Lancet*, 386: 1861–1914. Pmid: 26111439.
- Zimmermann, G. – Darwiche, J. – Antonietti, J. et al. (2024): “Bringing Children in a Burning World?” The Role of Climate Anxiety and Threat Perceptions in Childbearing Motivations of Emerging Adults in Switzerland. *Emerging Adulthood*, 12 (5). <https://doi.org/10.1177/21676968241258270>

Adatforrások:

A Publicus Research által az Unicef megbízásából készült kutatás eredményei ppt formátumban. https://unicef.hu/wp-content/uploads/2022/12/unicef_publicus_országos_2022_junius_klimavalsag_kutatas_javitott.pdf

ESS 2020–22 adatbázis. <https://www.europeansocialsurvey.org/data-portal>

Eurobarometer 2021: Special Eurobarometer 513: Climate Change.

https://data.europa.eu/data/datasets/s2273_95_1_513_eng?locale=en

KSH Gyorstájékoztató 2023

Magyar Ifúságkutatás 2020 adatbázis